

III. Contextul istoric

Cuprins

III. 1. Ținutul Pecica în epoca străveche și veche.....	100
III. 2. Săpăturile de la Șanțul-Mare din anii 1960, 1961, 1962, 1964...	104
III. 2. 1. Situația geografică.....	104
III. 2. 2. Descrierea straturilor din anii 1960-1961, 1962, 1964.....	108
III. 2. 2. 1. Săpăturile din anul 1960.....	108
III. 2. 2. 2. Săpăturile din anul 1961.....	110
III. 2. 2. 3. Săpăturile din anul 1962.....	111
III. 2. 3. Așezarea dacică.....	113
III. 2. 4. Perioada stăpânirii romane în Dacia.....	117
III. 2. 5. Perioada evului mediu.....	117
III. 3. Pecica în epoca modernă.....	125
III. 3. 1. Situația economică.....	125
III. 3. 2. Biserica și școala.....	128
III. 3. 3. Învățământul.....	129
III. 3. 4. Viața socială și politică.....	132
Bibliografie.....	135

III. Contextul istoric¹

III. 1. Ținutul Pecica în epoca străveche și veche

O monografie a localității Pecica, care își propune să integreze într-un tot unitar aspectele vieții pe aceste meleaguri, era necesară. Ea trebuie să fie considerată un eveniment marcant al istoriei locale, o modalitate de valorificare a surselor descoperite și publicate în ultimele decenii, o aducere la zi a interpretărilor privitoare la trecutul pecicanilor.

În acest sens, materialul va face referire la momentele istorice semnificative pentru locuitorii regiunii și va încerca să releve în ce măsură acestea au modificat viața de zi cu zi.

Primul care s-a încumetat la un asemenea efort intelectual a fost Petre Ugliș Dela Pecica, lucrarea acestuia constituindu-se într-un reper pozitiv și benefic pentru cercetarea istorică ulterioară.

În perspectiva ultimelor cercetări istorice, localitatea Pecica face parte din regiunea geografico-istorică a Banatului, care la rândul ei a fost inclusă într-o accepțiune geografico-istorică mai largă – PARTIUM (Părțile Vestice).

După căderea Ungariei sub stăpânirea habsburgică și otomană (1541) și odată cu apariția Principatului Transilvania sub suzeranitate otomană, această regiune va fi înglobată în Transilvania (1552).

Situată în spațiul de câmpie cunoscută sub numele de Câmpia de Vest, așezarea a prins viață în lunca Mureșului, primele dovezi ale existenței umane pe aceste meleaguri datând din epoca neolitică (cca. 6600-2000 î.d.Hr).

În neoliticul timpuriu (cca. 6600-4000 î.d.Hr), zona noastră a făcut parte din cultura Tisa I, în neoliticul mijlociu, din cultura Tisa II, iar în neoliticul târziu din cultura BODROGKERESZTUR-GORNEȘTI.

Descoperirile făcute în arealul cetății dacice ZIRIDAVA au demonstrat o veche locuire a acestor ținuturi, însă din neoliticul dezvoltat (cca. 5500-4000 î.d.Hr) grupuri de populații venite la sudul Peninsulei Balcanice au ocupat Banatul și o mare parte a Transilvaniei și au creat cultura VINCA, cu fazele sale principale: A, B, C și D.

Pe teritoriul Transilvaniei specialiștii nu vorbesc de o cultură VINCA

¹ Autor: prof. dr. Seman Cosmin Lucian

propriu-zisă, ci de aspecte regionale înrudite ce au dat naștere unor aspecte regionale înrudite: cultura BANATULUI, grupul BUCUVAT, cultura TURDAȘ, grupul ICLOD etc. Descoperirile din zona Pecica (un ciocan neolitic extrem de bine prelucrat, unicat în arealul neolitic al Europei Centrale) fac parte din cultura Banatului, o cultură ce a atins un înalt nivel de dezvoltare, specifică fiind ceramica neagră lustruită, sanctuare de mari dimensiuni ce demonstrează o viață spirituală complexă și construcții cu etaj.

Primele piese de bronz descoperite în zona noastră aparțin perioadelor mijlocie și târzie ale epocii bronzului și se încadrează în cultura Periam –Pecica.

Economia animalieră a epocii bronzului cu variațiile sale locale este caracterizată prin creșterea porcilor, caprinelor și prin declinul cornutelor mari. Astfel, locuitorii așezărilor aparținând culturilor Vatina și Otomani par a fi fost axați pe creșterea suinelor și ovicaprinelor, ei practicând, de asemenea, o vânătoare intensă. În schimb, în cadrul comunităților Wietenberg și Nouă, frecvența cea mai mare pare să o aibă vitele mari, utilizate atât pentru hrană, cât și pentru tracțiune, urmate de ovicaprine, suine și cabaline. În domeniul creșterii animalelor trebuie accentuată prezența constantă a cailor și folosirea lor la transport, cu consecințe asupra revoluționării mijloacelor de transport și comunicație. Demne de semnalat sunt apariția și răspândirea carului cu roți masive, apoi cu spițe, utilizat ca mijloc de transport al poverilor, ca vehicul de luptă și vânătoare, ca semn al distincției sociale în cadrul unor procesiuni festive ori cultice.

Hrana asigurată prin practicarea agriculturii și prin creșterea animalelor a fost completată prin vânătoare și pescuit. Ponderea acestor activități în ansamblul economiei este, și ea, diferită în cadrul epocii bronzului, spre exemplu la Sărata-Monteoru (cultura Monteoru) este de 8,11%, iar la Pecica, în cadrul culturii Mureș, de 17,95%, în opoziție cu cultura Nouă, unde procentul vânătoriei este, de regulă, mult mai mic de 1-3%. Cerbul continuă să dețină și în epoca bronzului primul loc în cadrul speciilor vâdate, fiind urmat de mistreț și căprioare. Un debit mai mare și mai constant al râurilor, determinat de climatul mai umed, este dovedit și de oasele mari de pește descoperite în numeroase așezări ale epocii bronzului.

Nu există surse ce ne-ar putea indica cu certitudine care dintre cele două ocupații (agricultură sau creșterea animalelor) era dominantă în cadrul comunităților epocii bronzului. Cercetările ne arată că ambele se practicau în același timp și în același spațiu. Pe fondul stabilității accentuate a populației, se remarcă totuși o pendulare între Estul predominant pastoral și Vestul dominat de ferme. Pe baza dezvoltării păstoritului, a agriculturii cu ajutorul forței de

tracțiune a animalelor, precum și a metalurgiei a crescut rolul economic al bărbatului, acesta ocupând o poziție dominantă în familie și în societate.

Ocupațiile specifice acestor perioade în zona Pecica sunt cultivarea păioaselor: grâul, meiul, orzul, dar și brișca, năutul și susanul.

În pofida cantităților mari de fier existente în lupe (99%), ele aveau zguri și nu erau omogene din pricina bulelor de aer, care trebuiau înlăturate înainte de prelucrarea lor în felurite produse. Această operațiune din care rezultau lingourile de diferite forme, ca și produse finite, se făcea în atelierele de făurărie. Atelierele erau construcții simple, rar adâncite în pământ, cu pereții integral din lemn. În ele, pe lângă fier, se prelucrau și alte metale. La rândul lor atelierele erau de două feluri, cele care confecționau produse și altele, cele mai multe descoperite până acum, unde se reparau produse. Ateliere se cunosc la Bănița, Căpâlna, Costești, Craiva, Grădiștea de Munte, Sarmisegetusa Regia (cinci în orașul antic, patru în zonă), Moigrad, Pecica, Tilișca, Săvârșin, Șimleul Silvaniei.

Metalurgia bronzului continuă să fie practică, dar sfera de utilizare a metalului a rămas restrânsă, circumscrisă doar la anumite categorii de piese. Cuptoarele de redus mânerul de cupru sunt cunoscute întâmplător doar la Sarmisegetusa. În schimb, extrema răspândire a acestui meșteșug este dovedită de creuzatele de lut ars găsite pretutindeni în ținuturile daco-gete, de câteva ateliere, și mai ales de prezența pieselor confecționate din bronz. Funcționarea atelierelor de bronzieri este atestată de descoperirea construcțiilor destinate lor, de uneltele specifice (ciocane-baros, dălți pentru ornamente, filiere, chiar o menghină) și de tiparele de lut și piatră. Binecunoscute sunt cele de la Bănița, Grădiștea de Munte, Pecica.

Oricum ponderea meșterilor ambulanți era considerabilă. Din acest metal se produceau mai ales accesorii vestimentare (cataramă, verigi simple și cu nodule, paftale de centură), piese de podoabă (mai ales fibule și brățări), piese de harnașament (verigi, zăbale, pinteni) și de care (bucșe de roți, ornamente), obiecte de întrebuințare curentă și mai rar vase.

O situație particulară se constată în privința atelierelor de tot felul, construcții simple din lemn asemănătoare unor barăci ceva mai pretențioase. Unele dintre ele –cum sunt cele de olărie- erau inevitabil dependente de sursa de apă permanentă. Pentru un astfel de atelier de la Fețele Albe a fost captat un pârâiaș ale cărui ape erau dirijate spre atelier prin conducte de lut ars. În schimb, amplasarea altora, nedependente de factori naturali, indică statutul privilegiat atât al meșteșugului cât și al celor care-l practicau. Ele sunt situate de cele mai multe ori în/ sau în apropierea „centrului” așezării, cum este cazul celor de făurărie, pentru prelucrarea bronzului și pentru baterea monedelor.

În această privință, edificatoare sunt așezările de la Pecica și Sarmisegetusa. Locuințele se înșiruiău pe malul sau pe malurile cursului de apă și au spre „centru” un spațiu liber de construcții, un fel de piață, posibil loc de adunare. Oricum curți și grădini nu erau lângă locuință, terenurile cultivabile, indiferent de extinderea lor, erau în afara așezării.

Fortificațiile dacice, în funcție de caracterul lor, pot fi clasificate în trei categorii: așezări fortificate, cetăți și fortificații liniare sau de baraj.

Așezările fortificate erau acele aglomerări umane cu construcții civile și religioase apărute integral sau doar parțial (în cazul celor extinse ulterior) de elementele de fortificare. Dintre ele menționăm așezările de la Ardeu, Arpașu de Sus, Berindia, Brnadea, Liubcova, Pecica, Pescari, Râșnov și Tășad.

Pe teritoriul Daciei se cunosc două categorii de sanctuare: patrulater și circulare, ca plan general, și aproape totdeauna cu detalii particulare, încât nu intră în discuția construcția lor după canoane bine stabilite.

Sanctuarele circulare sunt mai puțin numeroase, dar, la fel ca precedentele, adică cele patrulater, au fost construite numai din lemn. Din punct de vedere al planului, ele constau dintr-o singură piesă (Pecica și Fețele Albe), din două piese dispuse concentric (doar sanctuarul mic de la Sarmisegetusa) sau cu trei piese dispuse concentric, dar cu încăperea centrală amplasată descentrat (cele de la Fețele Albe, Sarmisegetusa, Racoș), iar cea din urmă are plan absidal.

Ritul de înmormântare al daco-geților, întocmai ca la toate popoarele, reflectă credințele religioase și concepția despre lumea de dincolo. Și în secolele al II-lea a. Chr. și I p. Chr. se perpetuează incinerarea, dar tot în această perioadă apare un fenomen particular. Dacă în veacurile anterioare mormintele de incinerare erau în majoritatea lor plane, lor li se adaugă altele, mai puțin numeroase, tumulare, rezervate elitei societății, mai ales războinice. Începând cu prima jumătate a secolului al II-lea a. Chr. se constată scăderea vertiginoasă a numărului de morminte, până aproape de dispariție.

Conchizând, se poate afirma că, structura, religia daco-geților era identică cu a celorlalte popoare indo-europene și totodată avea particularități capabile să o individualizeze, inclusiv față de cea a tracilor de la sud de Haemus. De altminteri, acesta este detaliul remarcat de Herodot în pofida informațiilor insuficiente de care a dispus. Particularitatea esențială constă în cunoașterea și practicarea ritualurilor menite să asigure o altă viață, „cu toate bunătățile”, în „lumea de dincolo”. Cu alte cuvinte, practicarea acelor ritualuri învățate, deprinse, prin care dacul începea prin a muri încă în viață fiind, ca să nu moară și să își asigure epifania și viața veșnică în „lumea de dincolo”, alături de Zamolxis.

III. 2. Săpăturile de la Șanțul-Mare din anii 1960, 1961, 1962, 1964

III. 2. 1. Situația geografică

Denumirea de „Șanțul – Mare”, pe care au dat-o localnicii, este cu totul ciudată pentru o formă de relief diametral opusă toponimicului. Ne găsim în fața unui promontoriu, o colină înconjurată doar de trei laturi și de un șanț adânc, ce nu justifică denumirea.

Promontoriul intrat în atenția arheologilor este situat în hotarul orașului PECICA, județul ARAD, la extremitatea de sud-vest, în vecinătatea imediată cu hotarul comunei SEMLAC 6 din același județ.

Ne situăm pe latura de est a Câmpiei Panonice, și anume, pe câmpia situată de-a lungul Mureșului formată prin acumularea de subsidență fluvio-lacustră, ce a luat naștere prin acumularea treptată a lacului pliocen-cuaternar. Principala caracteristică o constituie relieful de acumulare format dintr-o succesiune de terase îmucate cu înălțimi ce variază între 5 și 50 de metri înălțime și numărul mare de albie uscate ce brăzdează această câmpie.

„ȘANȚUL- MARE” se află pe malul drept al Mureșului, pe cea de-a doua terasă a fluviului. Alitudinea absolută a platoului este de 113m, iar cea mai înaltă fiind cu 15-16m mai sus decât relieful înconjurător. Se lasă astfel

impresia unei coline ce contrastează cu câmpia netedă din jur.

Platoul superior al promontoriului este de formă aproximativ ovală, măsurând 120m lungime și 60-70m înălțime. Orientarea axului lung este în direcția NE-SV, paralel cu cursul Mureșului. Platoul a fost separat de un braț al râului ce se prezintă sub forma unui enorm șanț. Brațul de odinioară al Mureșului înconjura numai pe trei laturi promontoriul, iar latura dinspre actuala albie a Mureșului apare sub forma unei râpi cu pantă abruptă. Așadar, avem o foarte bună fortificație naturală, nu se știe când anume a secat brațul. Cert este că această fortificație naturală a determinat locuirea îndelungată și în perioade diferite a promontoriului. Șanțul are o deschidere, probabil fusese amenajat, poate adâncit, și cu taluzurile regularizate în decursul folosirii lui ca fortificație.

Despre numeroasele cercetări făcute la suprafața movilei, pentru prima dată se consemnează în 1871, într-un volum tipărit la Arad: "Nu departe de Pecica, înspre Semlac, e o ridicătură mare în formă de movilă"; „movila înspre Semlac și Pecica se pare că a servit pentru scopuri militare, a fost înconjurată de șanturi foarte înalte.”

Primii care au făcut cercetări la fața locului au fost Hampel și Florin Romer de la Muzeul Național de Antichități din Hampel, cercetări adresate învățătorului Emeric Haller din Pecica, în 1904.

Cercetătorul Hampel, după aproximativ trei decenii, împreună cu un amator de antichități, Ladislau Dömötör, au început săpăturile în anul 1898. În colecția de manuscrise, păstrate la secția de istorie veche a muzeului din

Arad, se află doar un scurt raport întocmit de L. Dömötör pentru societatea Kölchey. Rezultă că s-au găsit câteva schelete umane în stratul superior al șanțului lung de 50m și lat de 5,70 m, în direcția sud-vest, la 6m depărtare de capătul movilei.

La adâncime de 60 m a dat de vase de diferite forme și mărimi, capace, numeroase unelte de piatră și os, câteva obiecte de bronz și fier, de asemenea a găsit foarte multe resturi ceramice. La adâncime de 4 m a scos la iveală greutatea de plasă, oase de diferite animale, pietre și o râșniță primitivă, în total 170 de piese.

Materialul ceramic, din care multe vase mici întregi, împreună cu unelte din piatră, corn și os au aparținut epocii bronzului.

Oalele cu butoni sau ornamentații alveolare și ceștile –opaiț, toate lucrate cu mâna, precum și picioarele de fructiere, o nicovală din fier și râșnițele din piatră aparțin culturii dacilor. În urma unui inventar cu piese, ce aparțin cercetătorilor din 1898, de la Pecica, sunt atribuite mormintelor celtice, trei vârfuri de lance, două săbii, două cuțite și un celt (topor celtic). Alte astfel de morminte nu s-au mai găsit pe suprafața promontoriului, ceea ce explică numărul mic de înmormântări celtice la „ȘANȚUL-MARE”.

Fructieră dacică din perioada statului dac condus de Burebista-Decebal, descoperită în cetatea „ZIRIDAVA”, (sec. I î.e.n. – sec. I e.n.).

Săpăturile din anul 1900 făcute de L.Dömötör au scos la iveală ulcele cu două torți în formă de pană, capace, cești, prâsnele de fus, apoi dălți de piatră șlefuită, precutoare, râșnițe plate, unelte din os și corn de cerb, toate aparținând epocii bronzului. Într-un alt strat s-au descoperit multe fragmente de ceramică fină din pastă cenușie, lucrate cu roata, fructiere negre sau roșii cu picior, lustruite, lucrate cu mâna și vase bitroconice cu două torți lucrate din piatră fină, la roată.

Aceste materiale aparțin stratului de cultură dacică și nu pot fi atribuite romanilor.

Cercetând latura nord-estică a movilei, la o adâncime de 0,5m, se descoperă aproape 100 de schelete umane, în mare parte deranjate de către căutătorii de comori, mormintele fiind lipsite de inventar. S-au găsit doar doi cercei, de fapt inele de tâmplă cu capătul în formă de S, din argint, altul din două

sârme împletite, apoi arcul unei fibule și o placă rotundă a unei alte fibule, ornamentată cu o mărghe albastră. Trei monede: prima determinată de Gdön Gohl, era un dinar republican roman din sec I î.e.n., consul fiind L.Lentulus, a doua o monedă schifată de aramă a împăratului bizantin Ioan al II-lea Comnenul (1118-1143), iar a treia, determinată de Ladislau Rhely, era o monedă maghiară din secolul al XII-lea sau al XIII-lea.

În articolul despre tiparele de turnat, din așezarea preistorică de la Pecica, sunt publicate de către L. Dömötör doar tiparele din piatră pentru turnatul unor arme de bronz.

Caracteristic pentru cultura din epoca bronzului, în urma săpăturilor făcute de Martin Roska, în anul 1909, la PERIAM, săpături situate la 25 km de Pecica, pe stânga Mureșului, în Banat, este ceramica. Aceasta este reprezentată prin vâscioare cu gât îngust, cu corpul bombat spre fund și cu două torți simetrice, ce nu se înalță peste nivelul buzei. Tot atunci s-au descoperit și capacele în formă de străchini inversate, mici căușe cu coadă, străchini ovale cu fundul plat, vâscioare simple conice. Specific fazei Pecica au apărut tot mai des torțele bifurcate în partea superioară (ansa lunată), vase de dimensiuni mici între 0,10-0,60m înălțime. Rareori ele sunt decorate, doar cu linii simple incise, vertical, orizontal, sau în zig-zag. Alte vestigii descoperite de Roska sunt: fusaiole, greutăți de război, obiecte de os, coarne de cerb prelucrate, pandantive din scoici, fragmente de topoare de piatră pentru topirea obiectelor de bronz, toate găsite în nivelele X-XIV. Trei vase dacice se află în muzeul județean Arad.

Podoabele găsite pot fi încadrate în perioada migrațiilor, astfel, o fibulă de bronz are capul în formă de placă semiovală terminată în cinci „degete”, lipsindu-i partea inferioară. Alte două fragmente de fibulă din bronz, capul dreptunghiular și piciorul semioval, sunt ornamente cu cerculețe pictate. Aceste piese par a fi provenite din morminte și datează din secolul al VI-lea î.e.n.; poate fi formulată ipoteza ca acestea să aparțină altui punct topografic, situat, poate, în apropierea Pecicăi.

Ca podoabe aflate în mormintele din cimitirele săpate de L. Dömötör pot fi amintite: inele cu capul în formă de rozetă sau doar pătrat, inele de tâmplă terminate într-un simplu S, pandantiv în forma unui ciorchine de strugure și coroană perlată, un colier torsionat cu capetele în formă de lanț, cinci pandantive duble (disc și inimă) pentru decorarea gâtului cămășii, ce pot fi încadrate între secolele X-XII.

În anul 1923, M. Roska, săpând în partea de sud-est a movilei (raportul detaliat nu a fost publicat), sub nivelurile făcute în 1910, găsește un strat steril de un metru, strat de cultură cu silexuri, lame de obsidiană, obiecte din os

și de cupru, fragmente de ceramică pictată și cu decor încrustat cu alb; strat care este datat de la sfârșitul neoliticului.

În anul 1943, săpăturile fiind conduse de Dorin Popescu din București, este menționat faptul că deasupra stratului de cultură care aparține epocii bronzului, de aproape trei metri grosime, s-a găsit un strat de 0,50-0,60 m grosime, strat care conține resturi ale culturii Latène, din a doua epocă a fierului și „barbare”, din perioada migrațiilor. Materialele găsite au fost: câni cu două torți, tipice pentru cultura PERIAM-PECICA, vase pentru pește, numeroase fragmente ceramice ornamentate, greutăți de plasă, obiecte de os și corn. Unele fragmente de bronz au fost duse la Muzeul Național de Antichități din București.

III. 2. 2. Descrierea straturilor din anii 1960-1961, 1962, 1964

III. 2. 2. 1. Săpăturile din anul 1960

Secțiunea I măsoară 39 m lungime și 2 m lățime, studiul făcându-se pe panta dinspre șoseaua platoului. Scopul extinderii secțiunii a fost acela de a depista un eventual element de fortificație. La adâncimea de 0,80-1m a fost descoperit nivelul de locuire dacic ce se prezenta sub forma unui strat de dărâmături. Stratul cu o grosime de 0,25-0,26 m era alcătuit din lipitură de lut ars, provenind de la pereții unor construcții, multe din fragmente purtau urmele nuielilor și a fețurii repetate. Pe lângă lipitura înroșită s-a găsit o mare cantitate de cenușă, cu foarte multe resturi de trestie, care i-au dat o culoare albicioasă. Cenușa provenea din acoperișul de păioase al clădirilor. Două gropi cu multe fragmente ceramice și oase de la animale constituie fără îndoială pardoseala unei construcții. S-a putut constitui, astfel, după o cercetare sistematică a mormintelor –nivelul de locuire la 0,70-1 m adâncime –așezarea luând sfârșit printr-un masiv și violent incendiu. S-a precizat pe baza observațiilor făcute că în această zonă a așezării au existat cinci clădiri.

Clădirea 1. Conturul edificiului are o pardoseală din lut galben bine bătut și măsoară 7m lungime și 6 m lățime. Existența unor obiecte dovedesc că ne găsim în prezența unui atelier.

Clădirea 2. Se constată arderea puternică a pardoselei, potina se prezenta sub forma unei cruste, de formă patrulateră. Aici s-a descoperit o vatră de tocmai ridicată cât pardoseala cu 10-20cm. Suprafața vetrei de 3-5 cm grosime prezintă o crustă puternic solidificată, ridicarea făcându-se treptat cu 1,5-2 m. Vatra mărginită de gardină, alcătuită din lut, bine fețuită pe ambele laturi, măsoară 0,32 m grosime.

Clădirea 3. Nu s-a putut determina conturul acestei clădiri, îi lipsește

pardoseala, fiind vorba de o clădire anexă. Vatra este de formă rotundă, de 1,20 m, cu o crustă foarte bine arsă. În jurul ei s-au descoperit pietre mari de râu, care este posibil să fi provenit din gardina vetrei. La o distanță de 1,50 m s-au descoperit opt vase din lut – fragmente de dimensiuni mari și mijlocii, lucrate cu mâna și la roată. Se pare că vasele găsite erau așezate pe o poliță de lemn. Zona, ulterior, a fost populată cu morminte feudale.

Profilul vetrei din clădirea 3: 1. Lipitura vetrei; 2. nivelul de călcare; 3 Pământul negru și lutul galben bine bătut.

Clădirea 4. Situată în colțul de sud –est al platoului este dezvelită doar parțial, cu multe resturi datorită incendiului (cenușă și cărbune). Ceramice găsite: o ceașcă - opaiț ornamentată prin incizii.

În perimetrul clădirii s-au găsit o râșniță de piatră în colțul de nord – vest al clădirii. Groapa mare în diametru de 2,50 m, din apropierea clădirii, avea o mare cantitate de maxilare ale unor mistreți și coarnele unui cervideu. Nu erau urme de pari care puteau susține acoperișul.

Clădirea 5. Situată la est de clădire, vatra de foc este deranjată de mormintele feudale. Postamentul s-a păstrat, crusta vetrei fiind distrusă. Aici sunt vase de lut bine păstrate. Are planul patrulater cu colțuri rotunjite care măsoară 6,7 m lungime și 6,20m lățime. În inventarul clădirii se pare că a fost și o monedă de bronz, probabil, din mormântul unui feudal.

În peretele de sud al secțiunii a II-a s-au descoperit 6 gropi, trei sunt înguste de 0,15-0,40m diametru, iar adâncimea lor ajunge până la 0,50-0,60m de la nivelul de călcare antic. Gropile conțin pari sau stâlpi de lemn ce alcătuiau scheletul unor construcții.

Stratul de pământ cenușiu-negru

Nivelul Bronz I, cel mai recent, are numeroase urme de locuire, însă grosimea stratului nu este uniformă. Nu s-a găsit nici o vatră de foc.

Nivelul Bronz II. Stratul are o culoare gălbuie cu multe fragmente ceramice, vase întregi, oase de animale și cenușă. Grosimea măsoară 0,40 m, pe alocuri dublându-se, are o dungă masivă de arsură, care măsoară 5-10 m. Se constată că această dungă de arsură este limita superioară a nivelului de locuire imediat următor.

Nivelul Bronz III este format dintr-un strat compact de dărâmături de culoare galben –roșiatică, aspect ce va continua până la pământul viu.

Nivelul Bronz IV, ce cuprinde 10 m lungime, cu aceleași caracteristici ca ale celui precedent, are doar o dungă de arsură mai îngustă de 1 m lungime,

ce reprezintă doar o vatră de foc și, nici într-un caz, nu poate reprezenta un nou nivel.

Nivelurile Bronz V, VI, VII, VIII sunt urmate pe o distanță de 6 m lungime. Săpătura este efectuată la 2 m lungime și 2m lățime, fără a se descoperi un alt nivel de locuire mai vechi decât epoca bronzului.

III. 2. 2. 2. Săpăturile din anul 1961

Săpăturile nu au afectat clădirea atelierului, fiind, astfel, dezvelită în întregime și au fost găsite încă două vase de lut bine păstrate. Spre nord de acestea s-a descoperit un edificiu absidat, din păcate, o bună parte a fost distrusă de un șanț anterior, dar, în ciuda acestui fapt, dimensiunile au putut fi stabilite la 8,60 m lungime și 4,50 m lățime. Pardoseala o constituie un strat de lut galben, bine bătut și pomestit. Pereții groși de 0,30 m sunt bine fețuiți și în interior și în exterior. La jumătatea laturii de sud a edificiului s-a descoperit vatra de foc, de formă rotundă, cu diametru de 1,50 m. În jurul vetrei s-a descoperit o râșniță de piatră pe jumătate. Între cele două clădiri – atelier și clădirea absidă- s-au condurat gropi ce se trădau prin culoarea mai albicioasă, ele aparținând unui alt nivel decât nivelului dacic II, care se află la 0,25-0,30 m sub primul nivel.

A III-a secțiune măsoară o lungime de 9 m și 2 m lățime. Sub humusul modern, grosimea lui este de 0,20-0,30 m, apoi urmează primul nivel de locuire dacică. Pereții unei gropi sunt puternic arși, arsură ce acoperă fundul. S-a scos la iveală o fructieră neagră bine lustruită, lucrată cu mâna, cu aspect metalic. Nivelului dacic II îi aparțin o vatră de foc, două vase de lut, din care unul conține boabe de grâu. Pe suprafața vetrei au fost găsite opt greutateți de lut în formă piramidală, prevăzute cu câte un orificiu.

A treia suprafață C aduce la suprafață dezvelirea integrală a clădirii numărul 5. La extremitatea dinspre Mureș a suprafeței C, fragmentele ceramice din primul nivel de locuire a epocii bronzului ajung până la aproape de suprafață. Suprafata D, spre vest a suprafeței A, a scos la iveală un mormânt feudal nederanjat și încă 40 de morminte cu inventar cu tot. Acestea fac posibilă încadrarea cronologică a necropolei. După ce scheletele au fost înlăturate s-a conturat o locuință ce aparține primului nivel de locuire dacic.

Clădirea 6, alcătuită pe baza pământului galben, este de formă pătrată cu laturi de 6 m, cu o vatră de foc rotundă, cu diametrul de 1,8 m, mai înaltă decât pardoseala cu 0,60 m. În jurul vetrei au fost descoperite două vase de lut întregibile.

III. 2. 2. 3. Săpăturile din anul 1962

Aceste săpături cuprind două etape cu două secțiuni. Suprafața situată la marginea platoului adânc de 0,5-0,10 m a scos la iveală două schelete umane, aparținând unui cimitir feudal. Scheletele au fost răvășite de lucrările agricole. În al doilea nivel dacic s-a păstrat un sanctuar rotund cu stâlpi de lemn. În interiorul și în afara edificiului s-au găsit fragmente de ceramică lucrate cu mâna sau cu roata, două greutateți de lut ars de formă piramidală, de mici dimensiuni, și un inel confecționat din sârmă de aur.

Mormintele descoperite conțin cărămizi și mortar, în profilul peretelui dinspre nord-est, (nivelul stratului dacic I este un strat compact de culoare cenușie neagră), acesta măsurând 0,50-0,60 m. Aproape pe toată suprafața se conturează o puternică dungă de arsură. Tot aici se află o groapă cilindrică, o vatră de foc fără a fi supraînălțată. Deosebit de important este faptul că s-a descoperit o a doua vatră de foc în aceeași modalitate tehnică sub vatra de mai sus. A doua vatră aparține nivelului dacic II.

De nivelul dacic II aparține și groapa unui stâlp cu diametrul de 0,25 m și adânc de 0,60m. La nivelul dacic I s-au găsit o seceră mare de fier și multe fragmente de ceramică.

Secțiunea a IV-a are spre nord-estul promontoriului 12 m, iar scopul ei este de a verifica stratificările și de a delimita obiectivele descoperite până atunci. Apare ipoteza succesului de locuire de pe suprafața movilei, locuire în afara movilei și a fortificației a șanțului care înconjoară promontoriul.

Secțiunea a V-a este situată la 250 m spre nord de „ȘANȚUL-MARE”, pe câmpia netedă din apropiere. Cercetările măsoară 10 m lungime și 2 m lățime, adâncimea fiind de 2,80 m. S-au descoperit două gropi de stâlpi, diametrul gropilor fiind de 0,60 m și adânci de 0,75m față de nivelul de umblare.

Primul nivel este numit nivelul feudal I. Al doilea nivel, nivel feudal II, urmat de un strat de lut galben, unde s-au descoperit două bordeie, având și ele aceeași soartă, fiind mistuite de un incendiu violent. Această cercetare a dovedit existența a două locuri: una feudală și una dacică.

III. 2. 2. 4. Săpăturile din anul 1964

Cea de-a patra campanie de săpături avea un dublu obiectiv: continuarea săpăturilor pe acropolă și cercetarea zonei deschise a așezării.

Suprafața cercetată la sud-est are o lungime de 15 m și o lățime de 10 m. În nord-est, la adâncimea de 0,80m, s-au găsit două schelete umane ce aparțin unui cimit feudal. Clădirea nr.4 descoperită în suprafața A, cu existența unei vetre de foc, cu gardina de piatră de dimensiuni mari, se presupune că ar fi avut

două încăperi. La clădirea nr.2, într-o groapă rotundă, s-a găsit o brățară de bronz cu nodozități și existența a încă două edificii spre sud-sud-vest. Clădirile nu au fost dezvelite integral, și nici dimensiunile nu au fost stabilite.

În suprafața E s-au găsit trei vetre de foc aparținând fie unui edificiu, fie sunt vetre în aer liber. Pornind de la primul nivel dacic spre nord se află cinci gropi, una din ele fiind mai îngustă cu diametru de 0,70 m, care, probabil, a susținut un stâlp masiv. Celelalte gropi sunt piriforme, mult mai înguste la gură și lărgindu-se treptat spre fund, altele sunt cilindrice. Cea mai adâncă groapă măsoară 1,80 m adâncime și 2,30 m lățime de la suprafața solului. În cel de-al doilea nivel dacic apar trei gropi înguste, care au susținut stâlpii și parii ce sprijineau acoperișul unui edificiu.

După stratul steril care separă locuirea din epoca bronzului de cea dacică, urmează succesiv opt nivele de locuire constante.

Nivelele din epoca bronzului sunt separate între ele de o puternică dungă de arsură, în care apar vase întregi ori fragmente. Vatra de foc a suferit o refacere sau o supraînălțare.

Suprafața F de cercetare se întinde pe o lungime de 20 m și o lățime de 2 m spre est și mai târziu spre vest. Adâncimea cercetărilor s-a făcut la 0,50-0,60m. S-a stabilit că necropola feudală a cuprins jumătatea nordică a promontoriului. La distanțe de 5 și 11 m s-a descoperit pardoseala unui edificiu din lut galben bine bătut. Edificiul avea un perete despărțitor și ipoteza a două încăperi cu vatră de foc și o groapă cu diametrul de 0,40m. În nord se află o altă vatră de foc rotundă, cu diametrul de 0,80m, ea fiind mai înaltă decât nivelul de călcare cu 0,30m. La o distanță de 16-17 m se găsește o a treia vatră de foc, care i-a determinat pe cercetători să creadă în existența a trei edificii.

A șasea etapă a săpăturilor făcute în afara aeropolei, mult mai aproape de movilă, se situează la 120 m de marginea acesteia și la 80 m de drumul de hotar spre Pecica. Cercetarea s-a efectuat pe o lungime de 20 m și o lățime de 1, 20 m, adâncimea fiind de 3m. La nivelul feudal descoperit aici s-au descoperit două găuri ce au susținut stâlpi de lemn. Între 3-7m s-a găsit groapa unui bordei la adâncimea de 1m. La distanța de 4m s-a găsit o groapă cilindrică cu diametrul de 1m și adâncă de 1,20m. Nivelului dacic II îi aparține o talpă a unui vas cu picior lucrat cu mâna, cu slip puternic lustruit, aparținând epocii dacice. O dovadă certă este faptul că în epoca bronzului și în afara promontoriului locuințele au fost de suprafață. Nu apar aici acele dungi puternice și continue de arsură. Apare doar o singură vatră de foc refăcută. Înseamnă că așezarea de pe platou s-a realizat restrâns în zona fortificată.

III. 2. 3. Așezarea dacică

Așezarea Pecica este situată pe un promontoriu, terasa a doua a Mureșului, aflată pe un braț mort al râului, beneficiind, astfel, de o bună apărare naturală. Era intens locuită, cu o parte întărită ce constituie acropola așezării, locuirea ei s-a extins și în afară. Deci, este un centru economic, politic și de cult, într-o zonă intens populată. Nu are un aspect edilitar, ci pe cel de oraș în lumea mediteraniană. Așezarea, sau centrul de acest fel, este numită de tip protourban, față de cele de tip „dava” –cum este și cea de la Pecica. Fosta așezare daco-getică s-a suprapus necropolei feudale ca fiind centru de producere și desfacere a mărfurilor. Locuirea dacică începe în secolul al II-lea î. e. n. și se încheie la începutul secolului al II-lea e. n. Descoperirile de la Sighișoara cu 100 de gropi găsesc perfecte analogii la Pecica.

O așezare dacică asemănătoare cu cea de la Pecica este situată pe malul Karaș, în estul Câmpiei Deliblanski Pesek, nu departe de Vrșc, în Banatul Sârbesc. După toate probabilitățile așezarea fortificată de la Zidovar este centrul dacilor de pe teritoriul sârbesc, iar cea de la Pecica, centrul dacilor din Câmpia Aradului.

Așezarea dăinue pe malul Dunării, pe teritoriul Budapestei de azi. Între așezarea de la Gellert-hegy-Taban- și cea de la Pecica există multe analogii privind forma locuințelor și a inventarului acestora.

Aceste tipuri de așezări, de proporții mai mari ori mai restrânse, se cunosc pe parcursul epocii Latène III, în întreaga Europă, în afara lumii greco-romane.

1. Edificii. Lutul constituie materialul de bază al așezării, pădurile abundente furnizau lemnul necesar, precum și vânatul, iar nuiielele și stuful folosit la acoperiș se luau din lunca Mureșului. Urmele lăuate de aceste materiale le găsim în cenușă, precum și în pleava frământată cu lut, chiar și în cazul în care edificiul a fost ars. În unele cazuri pereții erau îmbodobiți cu un fel de stucatură în relief, realizată din același material, posibil, deosebit de decorative. S-au găsit astfel de fragmente de stucaturi, fără a fi posibilă reconstituirea în întregime. Acestea au proeminențe conice, înconjurate de canaluri dispuse în ghirlande. Se pare că e posibilă existența în așezarea dacică de la Pecica a unor edificii pretențioase cu tentă de lux, chiar dacă materialul de lucru a fost lutul. Ca tehnică de lucru folosită la clădirea cu absidă s-a observat că pereții s-au turnat din lut într-un cofraj de scânduri. O altă caracteristică este aceea că acoperișul nu este realizat din paie, ci din lemn, atestat de existența cărbunilor de lemn; rezultă că acoperișul era din șindrilă.

Contururile clădirilor au putut fi urmărite tocmai datorită pardoselilor din lut galben bine bătut. Vetrele de foc rotund-ovale sau elipsoidale cu diametrul de 1m, mai înalte decât nivelul încăperilor, sunt construite pe un postament alcătuit din pietre de râu, pietriș sau chiar fragmente ceramice.

Vatra este marcată printr-o crustă foarte solidă, greu de spart chiar și cu târnăcopul, în jurul vetrei s-au găsit gardine din piatră, de lut, unite cu lut galben și fețuite.

Amplasarea clădirilor este diferențiată pe acropolă și pe cea situată în vecinătatea promontoriului. Pe acropolă spațiul dintre edificii este mic, aici apar doar construcții de suprafață, pe când în așezarea deschisă locuințele au fost adâncite în pământ.

2. Locuințe. Acestea sunt în număr de opt și nouă vetre de foc, care aparțin nivelului dacic I, cel mai nou. La nivelul dacic II nu s-a descoperit integral nici o locuință, ci doar o vatră de foc, construită în aceeași tehnică cu cele ale nivelului dacic I. Locuințele dacice de pe acropolă sunt alcătuite dintr-o singură încăpere patruleteră, cu dimensiuni destul de mari, chiar depășind 8,60m lungime. Locuințele cu două încăperi, despărțite printr-un perete, au câte o vatră de foc fiecare. Inventarul locuințelor este compus din fragmente ceramice, râșnițe de piatră, podoabe de metal sau unelte din fier

În așezările de la suprafață, locuințele adâncite în pământ sunt patru la număr. Bordeiele sunt de dimensiuni diferite, adâncimea lor ajungând până la 1m. Intrarea este de 1,5m lățime, iar adâncimea lor este de 2m. De o parte și de alta a intrării s-au descoperit urmele stâlpilor ce susțineau acoperișul. Pereții și fundul gropilor au fost lipiți cu lut, iar acoperișul cu stuf și paie, dovadă fiind cărbunele și cenușa descoperite. Inventarul acestor bordeie este foarte sărăcăcios, alcătuit din fragmente de ceramică și oase de animale. Locuințele de suprafață, din afara acropolei, nu s-au găsit, dar ele au existat alternând cu bordeiele.

Gropile de provizii, foarte mult controversate, (lucru ce va trebui elucidat) au fost găsite în număr de 16. Aceste gropi au forme și dimensiuni diferite: cilindrice, de pară sau de pâlnie. Diametrul lor măsoară 1m și sunt adânci de 1,2-1,5m. Gropile mari ajung până la 2,10-2,50 m. Fundul gropilor și al pereților este profund înroșit ca urmare a unor arderi intense și repetate, ele aflându-se în ambele nivele dacice de locuire.

Autorii antici, de exemplu însemnările lui Varro, confirmate de Plinius și de Tacitus, vorbesc despre aceste gropi pentru păstrarea grânelor la vechii germani. La Pecica, în descoperirile făcute, aceste gropi nu indică întrebuințarea lor ca morminte.

Profesorul R. Vulpe spune că aceste gropi serveau drept depozite de

grâne ca sirii atestate de autorii antici în Tracia balcanică. Gropile existente în perioada Latène au putut servi la arderea vaselor de lut. Cantitatea impresionantă de ceramică găsită la Pecica, lustruitoarele de lut, dovedesc existența uneltelor indispensabile și tipice meșteșugului olărit.

3. Ateliere (descoperire efectuată în anul 1960-1961). Sunt situate pe acropolă, în jumătatea de nord-vest a platoului, având o singură încăpere ce măsoară 7m lungime și 6m lățime. Construcția este din împletitură de nuiele bătută cu lut și acoperită cu trestie. Pardoseala atelierului s-a păstrat, chiar dacă a fost mistuită și aceasta în urma unui incendiu. În atelier se lucrau mai ales podoabe, dar lipsește vatra de foc. S-au scos la lumină tipare lucrate din lut ars, care la contactul cu metalul lichid s-au vitrificat. Sunt de culoare gălbuie cu pete cenușii, fiind lucrate dintr-o argilă foarte fină. S-au scos la iveală trei tipare de acest fel. Primul tipar este de dimensiuni mari, de formă paralelipipedică, cu lungimea de 35 cm, iar lățimea de 7,8 cm. Pe fiecare suprafață există unul sau mai multe lăcașe ce se umpleau cu metal.

Din același tipar se mai puteau scoate un obiect ce avea corpul patrulater, la extremități lățit și rotunjit, o placă de forma literei H, de 3,6 cm lungime, 2,7 cm lățime și 0,6 grosime, două valve pentru turnarea unor inele, la care partea superioară este ușor scobită. Alte obiecte indispensabile unui atelier sunt: creuzate, recipiente, în care se topea metalul pentru prelucrare. Cinci creuzete au fost găsite la Pecica de forma unui vârf de con, cercetarea lor făcându-se de către V.V. Morariu și fizicianul A. Șerbănescu de la Institutul de Izotopi stabili din Cluj-Napoca. Conținutul găsit era din cupru de culoare roșiatică. Prezența cuprului și staniului indică faptul că este vorba de un tipar pentru bronz.

Un alt instrument obligatoriu pentru prelucrarea metalelor este nicovala, două s-au descoperit la Pecica, bine păstrate, în formă de trunchiuri de piramidă, una având 6,85kg, iar cealaltă 7,65 kg. S-au mai găsit opt dălți de bronz cu cupru, mai mult sau mai puțin păstrate, având urme evidente de batere cu ciocanul. Trei dintre ele au extremitatea ascuțită, scopul fiind de a se tăia cu ele. Alte două s-au folosit pentru găurit ori pentru îndoitori rotunde. Altele au extremitatea relativ masivă și patrulateră, fiind folosite la îndoirea plăcilor de metal pentru obținerea de unghiuri drepte. Sârma de bronz lungă de 15 cm, cu diametrul de 0,4 cm, era folosită pentru modelare sau ca materie primă pentru obiecte cu secțiune rotundă.

Din inventarul atelierului mai fac parte: șase vase de bronz, un fragment ce a fost al unei căldărușe de tipul celor descoperite la Costești, un ataș din toartă din bronz, ornamentat cu frunze acad, ce aparținea unui castron cu picior.

Stanța cu ajutorul căreia erau bătute monedele este într-o stare rea de

conservare, discul fiind ușor bombat. Din efigia care a fost gravată pe suprafața discului nu se pot distinge decât câteva linii. Această stanță a fost examinată de profesorul Eugen Stoicovici de la catedra de minerologie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, constatându-se că stanța a fost lucrată din bronz de cea mai bună calitate și din aramă.

Obiectele de podoabă și monede care s-au găsit sunt: un mic vas de lut și un pahar de sticlă-fragment, pline cu fibule de bronz și fier, fibule cu cap în formă de lingură, brățări-fragment, destul de atipice, o placă subțire de bronz ornamentată cu mici cercuri adâncite în centru cu câte un punct, ce par să fi împodobit o centură, 30 de fragmente mici de lamă din argint, care aparțineau posibil unor bijuterii, două inele din bronz, unul format din trei spirale, iar la capete sunt modelate capete de șarpe, o oglindă mică din bronz, ce nu prezintă mâner, o simplă tortiță din fier, cu ajutorul căreia putea fi agățată, o verigă masivă, aplici și pandantive, o cataramă mică, nasturi lucrați din bronz, cei din fier sunt prevăzuți cu o tijă metalică menită să fixeze butonul pe un obiect de lemn, iar cei din bronz erau prevăzuți cu o mică urechiușă, putând fi prinși pe îmbrăcăminte, o rondelă de sticlă puternic irizată și o verigă (inel) din pastă sticloasă de culoare albă. Rondela are marginile perfect șlefuite.

Topirea minereului de fier sau de aramă se făcea în gropi simple, captușite cu un strat de argilă și piatră.

Așadar, instrumentele de lucru din atelierul de la Pecica își găsesc analogii, mai mult sau mai puțin exacte, în alte centre daco-getice, sau în instrumentele atelierelor celtice din Latènul târziu.

Sanctuale. Pe acropola așezării de la Pecica s-au găsit două clădiri a căror utilizare a putut fi legată de cultul religios, un sanctuar rotund și o clădire cu absidă.

Sanctuarul rotund, descoperit în campania săpăturilor din 1962, este situat pe latura de nord-vest a platoului, în imediata apropiere a clădirii cu absidă. Are o platformă de lut galben bine bătut și fețuit, la 10-15 cm de nivelul de călcare antic, cu o vatră de foc de formă ovală și cu o crustă bine păstrată.

Marginea platformei a fost închisă cu stâlpi de lemn, urmele sunt ușor de observat, având diametrul de 25-30 de cm sau de formă patrulateră cu diametrul 30-35cm. Distanța dintre stâlpi nu este uniformă, variând între 10-40cm. Stâlpii au fost protejați cu pietre de râu și un gen de mortar alcătuit din piatră de calcar sfărâmată. Stâlpii sunt puțin adânciți în pământ la 40-50cm, astfel, putem susține că nu au fost prea înalți și, în consecință, nu au susținut un acoperiș. Arderea suprafeței clădirii duce la ipoteza unei construcții deschise în formă circulară.

Bine păstrate s-au găsit 19 gropi, două dintre ele în formă patrulateră, iar

șase sunt rotunde. Lângă vatra de foc s-a găsit un inel din aur cu diametrul de 2mm. Extremitățile sârmei se încălesc și apoi fiecare este înfășurată sub forma a două spirale cu diametrul de 23 mm, în greutate de 2gr. Rezultă că au existat obiecte de aur în lumea geto-dacilor, înainte de cucerirea romană.

Acest sanctuar poate fi legat într-un fel de fenomenele cerești. El aparține primului nivel de locuire a așezării dacice la Pecica.

Clădirea cu absidă a fost descoperită în campania din 1961 și distrusă, în bună parte, de un șanț făcut în campaniile de săpături anterioare. Clădirea are formă patrulateră, de 8,60 m lungime și 4,50m lățime. O extremitate a acesteia este curbată convex, în formă de absidă. Orientarea edificiului este spre N-NV - S-SE, cu partea absidată spre N-NV. Nu ne găsim în fața unei locuințe simple, pereții sunt din lut turnat într-un fel de cofraj, acoperișul este făcut din lemn și nu din stuf sau paie. Vatra de foc este la nivelul podelei.

Edificiul clădirii, ornamentarea pereților, împodobirea lor cu motive în relief, arată că avem de-a face cu un fel de sacaturi. Edificiul este asemănător cu cel găsit la Popești, având aceeași formă. Este vorba de un sanctuar patrulater prevăzut cu absidă, așadar, așezarea de la Pecica era și un centru religios.

III. 2. 4. Perioada stăpânirii romane în Dacia

Numeroase sunt mărturiile istorice referitoare la perioada stăpânirii romane în Dacia. Acest fapt este atestat de urmele arheologice identificate în multe localități precum: Aradul Nou, Bodrogul Nou, Călugăreni, Cicir, Felnac, Pecica. De asemenea, s-au găsit așezări dacice de dimensiuni destul de mari la: Arad-Ceala, Arad-Micălaca, Șanțu-Mare, Pecica.

Ptolemeu, în *Geografia* sa, indică „cele mai însemnate orașe din Dacia” (III, 84), menționând 44 de localități, dând și poziția lor geografică. Între aceste orașe, al 18 din cele 44, este Ziridava, situată în zona Aradului pe Mureșul inferior.²

Din perioada stăpânirii romane, din timpul împăratului Aurelian, s-au descoperit două monede de cupru.³

III. 2. 5. Perioada evului mediu

Răspândirea elementului slav a dus la presupunerea că la sfârșitul secolului al IX-lea, între Mureș și Someș, au trăit păstori slavi sub domnia lui Menumorut. În acest timp, avarii au săpat „Șanțul Dracului” sau Traian, care se întinde din județul Timiș și până la Tisa. Avarii au săpat șanțuri, folosindu-i pe supușii lor, slavii.

² Ptolemeu, *Geografie*, III, 84.

³ Márki Sándor, *Monografia comitatului și orașului liber regesc*, Arad, vol. I, pag. 27.

În vremea regelui Árpád existau aşezări cu denumire maghiară, dar și multe altele cu denumire slavă, de exemplu Pecica.

În timpul împăratului Constantin, majoritatea maghiarilor trăiau între râurile Timiș-Thutez-Maros-Körös și Tisa. Afirmățiile de mai sus contrazic ideea că urmașii lui Glad ar fi domnit pe acel teritoriu, având supuși bulgari, cumani și slavi.⁴

Granița dintre Cenad și Arad trecea pe lângă Pădurea Popin.

În apropiere de aşezarea de la Şanţu-Mare se presupune că s-ar fi găsit o cruce de aur împodobită cu pietre, dar crucea s-a pierdut, de aceea nu se poate confirma autenticitatea acestei informații. Aceste afirmații au fost luate de la un anume János Hegyes, un gospodar din Pecica.

În evoluția aşezării noastre și a societății se disting patru etape ce pot fi sesizate și prin analiza toponimelor existente în zonă.

Prima etapă corespunde cronologic secolelor XI-XIII, când obștile sătești, constituite anterior, încep să sufere fenomenul aservirii. Ca și în alte zone ale României această etapă poate fi atestată documentar prin nume de locuri (toponime), acestea încep să fie oficializate mai târziu.

Localități din jurul Pecicai în evul mediu

A doua etapă se încadrează între secolele XIV-XV și este caracterizată prin constituirea și organizarea marilor domenii feudale. Acum apar în documente mult mai multe toponime, care devin „toponime oficiale”. Multe dintre ele reprezintă o creație a cancelariei regale ungare, acestea redactându-se prin legi, privilegii și acte de danie făcute de regii Ungariei. Și localitatea Pecica

⁴ Márki Sándor, *Monografia ...* vol.I, pag. 56, 73.

a suferit acest proces, numele localității evoluând de la varianta „Petc”, care apare în 1335 într-un document al Vaticanului, apoi „Pesc” - 1421, „Pecha” - 1517, „Pecyk” - 1558, la „Petska” - 1657.

A treia etapă se circumscrie secolelor XVI-XVIII, când, la denumirile medievale, se adaugă cele care apar în actele domeniilor feudale: inventare, urbarii, registre de dijmă, de robotă etc.

A patra etapă se suprapune peste perioada habsburgică (secolele XVIII – XIX), când apare un interes oficial pentru numirea românească a localităților. Materialul documentar este generat pe de o parte de reglementarea prin lege a raporturilor sociale, pe de altă parte de birocratizarea aparatului funcționăresc de stat. Acum apar conscripțiile oficiale de înregistrare a populației, conscripțiile clerului și ale credincioșilor, primele cadastre. În cazul localității noastre se fixează forma românească a numelui „Pecica”, ca toponim popular, alături de variantele în maghiară și sârbă.

Pe teritoriul actual al localității, în afară de Pecica propriu-zisă, au existat și alte localități: satul Ghedoș, menționat în 1206, și satul Popin, care în 1443 intră în proprietatea lui Iancu de Hunedoara. Ambele așezări sunt astăzi dispărute, despre ele amintim doar toponomia locală: Pădurea Gheduș și Pădurea Popin.

Invazia tătarilor din 1245 a lovit și aceste ținuturi. O mare bătălie cu tătarii s-a dat în zona localității Pereg, unde locuitorii din 70 de sate s-au refugiat din fața invadatorilor. Bătălia a durat o săptămână, fiind câștigată de tătari.

În evul mediu, de localitatea Pecica au aparținut pe rând: Episcopia romano-catolică de la Cenad (document din 1241), cetatea Gyula (document din 1559) și Episcopia de Seghedin (document 1654).

În prima jumătate a secolului al XV-lea, Pecica funcționa ca și localitate port la Mureș, acest statut fiind menționat și la 1514, când Pecica este amintită ca localitate de vamă. În tot acest răstimp denumirea localității cunoaște o evoluție de la varianta Pechk la Pécska și apoi Pécskát.

La 1549, Pecica și teritoriu din jur au fost anexate Aradului. Situație care nu a durat mult timp deoarece în 1552 turcii cuceresc Aradul și, în același an, este cucerită și Pecica.

Sintetizând evoluția denumirii localității cunoaștem următoarele variante: Pechk, Petk, Peczky, Petzka, Peczka, Pecskes, Pecske, Becskes, Pecska, Becica, Pécska, Magyarpécska și Ráczpécska, Ópécska, Román Pécska, Pecica, Rovine.

În timpul ocupației otomane, Pecica a făcut parte din Sandgeacul Gyula⁵. Conscripția otomană din 1558-1559 situează Pecica în Nahia Arad. Chiar și

⁵ Káldy-Nagy Gyula – *A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása*, 1982, Békéscsaba, p. 40

în timpul stăpânirii otomane, în zonă continuă să existe domenii ale nobilimii locale: familiile Bánrévy, Kasterlanffy, Pongrácz, Duboczy, Besenyey, Nagy etc.

În decursul perioadei stăpânirii otomane din hotarul comunei dispar așezările Abony, Basaraga, Csucs, Felgheduș, Hodos-Monostura, Ironda, Sântoma, Sionda.

De menționat faptul că, în timpul stăpânirii turcești, o mare parte a populației maghiare a părăsit localitatea.

Pecica a trăit și vremurile schimbării stăpânirii otomane cu cele ale stăpânirii austriece. În urma Păcii de la Karlovitz, din 1669, Transilvania intră sub stăpânirea imperiului habsburgic. Albia Mureșului devine granița între Austria și Turcia, iar Pecica se transformă în centru grăniceresc. Pentru apărarea și paza graniței militare autoritățile îi aduc pe grănicerii sârbi. Pecica devine sediul unui căpitanat, constituit din 15 localități. În 1726 zona va intra în stăpânirea ducelui de Modena, care va aduce în Pecica un regiment format din 100 de călăreți și 100 de infanteriști, conduși de 14 ofițeri și un căpitan.⁶

Relațiile între sârbi și autoritățile austriece la început au fost bune, dar odată cu intensificarea politicii de catolicizare făcută de austrieci (catolicizarea îi viza pe ortodocși și greco-catolici), la care se adaugă și creșterea abuzivă a unor taxe și impozite ce loveau în autonomia grănicerească, la 1735 izbucnește o puternică răscoală condusă de căpitanul sârb Pero Iovanovics, supranumit și Pero Seghedinaș.

Peter Iovanovics, zis Pero, a păstrat o legătură continuă cu maghiarii nemulțumiți din județ. El se gândea la o răscoală. Crezând că poate să atragă de partea sa pe toți ofițerii sârbi, Pero îi cheamă la Belgrad pentru o consfătuire pe toți ofițerii detașamentelor de grăniceri de pe Mureș și Tisa. Din Pecica a participat el, iar din Arad, numitul Tököli.

În 1735, regele a cerut să se facă un plebiscit prin care să se hotărască dacă greco-catolicii vor să rămână sub jurisdicția episcopului de Arad sau acceptă uniunea religioasă din 1731-1732.

Pero, întors la Pecica din Belgrad, a fost furios pe guvernul de la Viena, care acum vrea să jertfească și poporul sârb pentru politica proprie. El va asculta de acum încolo și plângerile țăranilor maghiari.

Locuitorii din Sânandrei, în toamna anului 1734, îi fac vizite lui Pero la Pecica, ei au afirmat că îl recunosc drept general, însărcinându-l cu organizarea și conducerea mulțimii. Plecând din Pecica, aceștia împărtășesc planul cu mulți locuitori, se duc și în localitățile învecinate ca să facă rost de aliați.

⁶ I. A. Pop, Th. Nöler, *Istoria Transilvaniei*, Vol. I, Ed. Institutul Cultural Român. Centru de studii transilvănene.

Pero avea un fiu pe nume Mihai. Venind de la o nuntă, Mihai găsește patru maghiari în vizită la tatăl său și îi întreabă de ce îl caută așa de des. Aceștia i-au răspuns că îl caută pentru că vor să participe la răscoală. Băiatul le-a făcut promisiunea că li se alătură și că mai aduce și el 100 de oameni.

De-o parte și de alta a Dunării, toată Ungaria, chiar și Aradul, se va răscula pentru că s-a scumpit sarea. Acest lucru ar fi fost suportabil, dar țăranii nu mai puteau răbda șantajul din partea moșierilor, de aceea voiau să se războiască cu toți cei care li s-ar fi împotrivit.

Pero îi sfătuiește pe maghiari să nu atace Oradea, în schimb, cucerirea Aradului i se pare o sarcină ușoară.

La 1 mai 1735, Pero vine acasă la Pecica din Arad, fiind așteptat cu vești bune. Békés - județ și localitatea Sarkad au fost cucerite și se pregătea să atace Gyula. Planurile lui au fost descoperite de către cei din Arad, iar Pero a făcut un denunț la comandamentul din Szeged, de unde a „solicitat trimiterea unui judecător militar care să-l interogheze”.

Pero a fost torturat în fața tribunalului militar, la 27 august 1735, dar mărturia smulsă în aceste condiții a fost retractată a treia zi. După aceea procurorul a propus din nou torturarea lui, dar judecătorul s-a opus pentru că dorea să-l interogheze pe Mihai - fiul lui Pero. La 14 septembrie 1735, la Buda a fost adus Mihai. La 21 septembrie 1735 s-a dispus, din nou, torturarea lui Pero, care până în acel moment a negat totul.

În comunicarea din 24 ianuarie, tribunalul afirmă că nu mai are motive să-l mai tortureze pe Pero pentru că din mărturiile de până atunci, cât și din declarațiile celor implicați reiese clar că această răscoală a fost începută de niște oameni cărora nu le plăcea munca și care aveau dorința de a jefui. Sârbii din Arad se împotriveau maghiarilor, o ultimă încercare de a-i înfrânge a fost la Erdehey.

Pero a fost condamnat la moarte, averea i-a fost confiscată, iar fiul său Mihai a fost condamnat la 9 luni închisoare în cetatea Arad. La 4 aprilie 1736, Pero a avut un atac cerebral și a paralizat. El și încă trei tovarăși Szilasy și Sebestyen au fost legați de vii pe o roată și au fost bătuți de la picioare spre cap, iar în final au fost omorâți cu o lovitură puternică în frunte. După aceea li s-au scos organele interne, iar trupurile tăiate în patru bucăți au fost puse în patru sicrie.

Organele interne, împreună cu cadavrele celor opt executați anterior, au fost îngropate sub eșafodul din Buda. Sicriile cu trupurile ciopârțite au fost trimise spre Szolnok, de unde au fost preluate de germeni și husari și duse în locurile stabilite. Bucățile trupului lui Pero au fost agățate în jurul casei sale din Pecica.

În cântecele lor multă vreme sârbii l-au cântat ca pe un erou național.

După înfrângerea răscoalei o mare parte din grănicerii sârbi vor fi obligați să plece în Rusia.

În 1752, Pecica este demilitarizată ca o consecință a deplasării spre sud a graniței imperiului habsburgic. Țăranii români, ce fuseseră grăniceri, sunt transformați în iobagi. Pentru repopularea zonei, în 1753, sunt aduși coloniști maghiari din comitatul Heves, iar între anii 1753-1757 sunt colonizate și primele familii de slovaci.

Din punct de vedere administrativ- teritorial, în 1750, din porunca împărătesei Maria Tereza, zona Pecica a fost anexată orașului Arad, iar în 1752 întreaga regiune, inclusiv Pecica, va fi înglobată în teritoriul numit de austrieci- Noua Serbie⁷.

Războaiele austro-turce, din secolul al XVIII-lea, vor lăsa urme și asupra acestor locuri. În timpul războiului austro-turc, din 1769, la Pecica au existat un depozit militar de cereale și altul de nutreț, iar ședințele Consiliului de război austriac se țineau, din când în când, la Pecica, unde a staționat în permanență o companie de dragoni.⁸

Tot din această perioadă datează și împărțirea localității în două entități administrative: Pecica Maghiară și Pecica Sârbească, care la 1837 și la 1846 primesc peceti proprii.⁹

Pecica a funcționat ca și centru militar și în

Piatră de hotar
dintre Pecica
Română
și Pecica
Maghiară,
situată în grădina
casei cu nr. 17
din str. 119.

⁷ Márki - Vol. I, pag. 27.

⁸ infanterie

⁹ Fábíán Gábor, *Descrierea comitatului Arad din punct de vedere istoric, geografic și statistic*, Arad, 1835.

timpul răscoalei lui Horia, când au fost concentrate mai multe companii de dragoni trimise apoi spre a înăbuși răscoala din Munții Apuseni.

Revoluția de la 1848 aduce pe lângă idealurile democratice și liberale și eliberarea din iobăgie. Evenimentul determină mutații în structura societății pecicane, unul din efecte fiind emigrarea spre America a locuitorilor fără pământ sau cu pământ foarte puțin. De menționat participarea directă la revoluție a preotului Crăciun Maxim, care a și fost condamnat după revoluție. Chiar și după ce acesta a fost eliberat din închisoare, în anul 1850, activitatea lui revoluționară continuă sub acoperirea faptului că era stareț al mănăstirii Bezdin.

Evenimentele istorice ce aveau loc dincolo de munți: Unirea din 1859, aducerea principelui Carol I (1866), cucerirea independenței de stat (1877-1878), toate au avut un puternic ecou și în rândurile pecicanilor. În decembrie 1877, pecicanii adună 102 florini (o sumă considerabilă), pe care o trimit ca ajutor răniților de pe frontul de la Plevna.¹⁰

În timpul regimului dualist austro-ungar (1867-1918) și românii pecicani au fost angrenați în lupta pentru drepturi politice și naționale. Intelectualitatea locală a activat în rândurile Partidului Național Român, cât și în cadrul unor asociații culturale precum „ASTRA”.

Lista părinților, ocupația, strada, numărul administrativ și numărul copiilor școlarizați din 1906.

Nume	Ocupație	Strada	Numărul administrativ	Numărul copiilor școlarizați
Vasile Stancu	agricultor	Strada...	10	3
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

O listă a părinților, ocupația, strada, numărul administrativ și numărul copiilor școlarizați din 1906.

¹⁰ Monografia Județele patriei – Arad, p. 40, Ed. Sport-turism, București 1979.

În 1907, ca urmare a intensificării propagandei socialiste, la Pecica apare un sindicat al muncitorilor agricoli condus de Gheorghe Dragoș, Iancu Tașcă, Dima Tașcă.

În anul 1908, românii din Pecica alături de sârbi au participat la acțiunile politice generate de încercarea autorităților maghiare de a introduce un sistem de vot și o lege electorală care defavorizau națiunile nemaghiare din Austro-Ungaria (proiectul de „vot plural” aparținea ministrului Adrassy). La 1 Noiembrie 1908, în Pecica are loc o adunare populară unde participanții cer introducerea votului universal și renunțarea la votul plural (dacă ar fi fost adoptat ar fi însemnat deposedarea milioanelor de români, slovaci și sârbi de cel mai elementar drept cetățenesc și desființarea lor ca naționalitate).

Această acțiune politică a fost direct organizată și condusă de Partidul Național Român. Asemenea adunări populare au avut loc în toate orașele și comunele comitatului Arad.

La Pecica adunarea a fost condusă de frunțașii politici locali: Dr. Aurel Novac — avocat, Dr. Dumitru Barbu — preot, Dr. Lazăr Ghebeleş — avocat, S. Novac — jude regesc, S. Tămășdan — preot, E. Hedeșan — învățător, Petru Russu — învățător, S. Roja — învățător, E. Moldovan — învățător, Gh. Dragoș — jude comunal.

La 8 noiembrie 1908, delegația pecicană condusă de Aurel Novac și Lazăr Ghebeleş a participat la marele miting de protest organizat de Partidul Național Român împotriva proiectului lui Adrassy, miting la care au participat delegații din toate localitățile arădene. Mitingul de protest a fost condus de Vasile Goldiș, Mihai Veliciu, Ștefan Cicio Pop, Ioan Russu Șirianu ș. a., participanții redactând o petiție către împărat, cerându-i lui Francisc Iosif să respingă proiectul propus de ministrul ungar și să oblige autoritățile maghiare să adopte o lege electorală bazată pe votul universal și secret. Petiția a fost semnată și de reprezentanții pecicanilor.

La sfârșitul primului război mondial evenimentele politice și sociale demonstau o deosebită creștere a democratismului. Vechile structuri politice și sociale austro-ungare vor fi distruse de avântul revoluționar al maselor populare. În noiembrie 1918, în Pecica izbucnește o revoltă populară la care participă 400-500 de țărani români, maghiari, slovaci, sârbi. Aceștia atacă primăria, notariatul, prăvăliile, depozitele de cereale. Cel mai mult a avut de suferit notarul Florian Momac, care a fost atacat, bătut, iar locuința distrusă. Izbucnirea violentă a fost determinată de felul în care acesta a distribuit ajutoarele de război. Revolta a fost înăbușită prin trimiterea de la Arad a unei companii a gărzii civile.

Ca și ceilalți ardeleni, pecicanii au participat la mișcarea de emancipare

și eliberare națională a românilor. La Marea Adunare de la Alba-Iulia, de la 1 Decembrie 1918, prin reprezentanții lor au votat ca Transilvania să se unească cu România.

III. 3. Pecica în epoca modernă¹¹

III. 3. 1. Situația economică

Așezarea geografică favorizantă a permis o dezvoltare economică puternică. Pecica este o localitate de câmpie, cu soluri foarte fertile, care au determinat existența unei puternice și prospere agriculturi, iar râul Mureș, pe care soseau plutele încărcate cu lemn și sare, a determinat totodată și dezvoltarea meșteșugurilor. Acești factori vor contribui foarte mult și la creșterea densității populației din Pecica.

Spre exemplificare, numărul de locuitori:¹²

	1800	1850	1900
Pecica Română	5 062	6 670	9 000
Pecica Maghiară	6 552	6 670	8 284

Dacă în marea lor majoritate locuitorii aveau ocupații în agricultură, nu putem omite și meșteșugurile.

În conscripțiile din 1752, la Pecica sunt menționați 5 meșteșugari: cojocari, cizmari, morari, croitori. În Pecica au existat și mori de apă.¹³

Dezvoltarea meșteșugurilor a luat o mare amploare în primii ani ai secolului al XIX-lea, în timpul războaielor napoleoniene, când aproape toți meșteșugarii, dar în special școlarii, cizmarii și morarii au lucrat exclusiv pentru armată.¹⁴

Dezvoltarea meșteșugurilor a dus la apariția breslelor. Cele mai bine organizate bresle se aflau la Sântana și Pecica¹⁵. Ca urmare a acestui fenomen, la Pecica au loc târguri, câte două tot la câte trei luni, iar de două ori pe an au loc și „târgurile slugilor”:

o dată la „Sângiorz” (duminică apropiată de 23 aprilie);

o dată la „Sâmedru” (duminică înainte de 26 octombrie).

La aceste târguri se făceau angajări și contracte de muncă, în special, verbale. Ele se desfășurau în Pecica Română.

¹¹ Autor: prof. Lazăr Ioan

¹² Arhivele Statului Arad – Fond Prefectura Județului Arad, Recensăminte, dos. 50, fila 3

¹³ G. Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului ...* Diecezana Arad, 1940 p. 178

¹⁴ Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele comitatului Arad*, Arad, 1974, p. 23

¹⁵ *Ibidem* p. 23

Pentru aprovizionarea armatei austriece cu alimente, în comună se răspândește brutăritul, în parte ca anexă a gospodăriilor țărănești, în parte ca meșteșug independent¹⁶. Mărfurile meșteșugărești au tot mai mare căutare, în consecință, numărul meșteșugarilor din Pecica crește mereu. În anul 1816 sunt menționate cinci ramuri meșteșugărești principale: a fierarilor, rotarilor, ciubotarilor, croitorilor și țesătorilor. Aceștia din urmă formează o breaslă comună(români și maghiari). Tot la începutul secolului al XIX-lea se construiește un depozit de cereale.¹⁷ Fiind o frână în calea liberei concurențe, breslele au fost desființate în 1873.

După revoluția din 1848-1849, în zona Aradului, și implicit în Pecica, se constată un regres economic evident. Acest fenomen se datorează lipsei capitalului de investiții, scăderea foarte mare a numărului de bănci precum și măsurilor restrictive luate de autoritățile habsburgice după înfrângerea revoluției.

Agricultura din Pecica primește o puternică lovitură în anul 1863, fiind afectată de o secetă cumplită care a distrus culturile agricole, terenurile cu plante de nutreț și animalele.

Din anul 1867 începe o revigorare economică. Ea va cunoaște în anii următori o continuă dezvoltare. Cauzele care au permis această dezvoltare au fost: dezvoltarea puternică a băncilor de investiții, liberalizarea pieței imobiliare de pământ agricol, la Pecica se organizau chiar și licitații, deoarece cererea era mai mare decât oferta; creșterea producției agricole; apariția și introducerea noilor tehnologii; batozele și morile cu aburi. Dispar morile de apă.

În acest context, în anul 1886, se înființează „Asociația industrială” președinți fondatori fiind: János Garlati, Francisc Friezenhahn și Dumitru Cenădan.

În 1889 ia ființă casa de Economii Pecica (directori fondatori Adolf Reiner, József Zvér și Gheorghe Crucean), iar în 1894 apare la Pecica filiala băncii „Cenădana”.

Dezvoltarea economică a impus construirea unei mori, astfel că în 1901 se construiește moara mare Gizella.

În 1902 se pietruiește drumul principal: centru-gară.

În 1903 se construiește „Moara mică” (Kiss malom n.r., după numele proprietarului), care în 1912 este dotată și cu utilaje pentru obținerea uleiului din floarea soarelui.

În 1904 se introduce iluminatul electric pe strada principală, iar în 1911

¹⁶ Kovách Géza, *Răspândirea ...* p. 24

¹⁷ *Ibidem ...* p. 25

se forează cele două fântâni arteziene din Pecica maghiară.¹⁸

Tot în această perioadă (sec.al XIX-lea, început de sec. al XX-lea) are loc o creștere demografică semnificativă. Dacă facem o comparație între recensământul din 1857 și cel din 1910, acest lucru este evident.

Anul	Populația	
	Pecica Română	Pecica Maghiară
1857	6 009	7 154
1910	9 571	8 066
	> 59 %	> 12 %

Pe sexe (1910)

bărbați	4 691	4 049
femei	4 880	4 017

Pe religii (1910)

- ortodocși	6 655	416
- greco-catolici	54	29
- romano-catolici	2 037	7 502
- evrei	101	222
- evanghelici	40	23
- reformați	92	47
- altele	24	15

Situația locuințelor se prezintă în felul următor:

Case:	Pecica Română		Pecica Maghiară	
	1900	1910	1900	1910
- din cărămidă	66	84	83	107
- fundație de piatră și chirpici	24	227	60	183
- chirpici	1709	1803	1443	1471
- din lemn	4	2	10	5

Date economice:

	Pecica Română	Pecica Maghiară
1. Terenuri agricole exprimate în holde ¹⁹ cadastrale ²⁰	22 456	15 195

Prețul pământului pentru o holdă cadastrală era foarte mare, variind între 800 și 1200 forinți, aceasta pentru că se licitase pământul, fiindcă erau între 10 și 20 de cumpărători pentru o holdă cadastrală.

¹⁸ Nagyhalnányi Sándor, *Magyarpécska múltjából* (Din trecutul Pecicăi Maghiare)

¹⁹ jughăr

²⁰ O holdă cadastrală = 0,5755 hectar

2. Populația ocupată în economie:

	Pecica Română		Pecica Maghiară	
	1900	1910	1900	1910
a) agricultură și grădinărit	2546	2494	2137	1921
b) ramuri agricole conexe	16	17	3	15
c) ramuri cu caracter industrial și servicii	354	390	548	593
d) comerț	61	93	137	138
e) transporturi	35	35	25	26
f) liber profesioniști	49	72	101	104
g) ordine publică	3	3	6	8
h) zilieri	268	368	104	126
i) slugi casnice	115	115	188	128

3. Transporturile:

S-a pietruit drumul Arad – Nădlac, drum care străbătea Pecica.

În 1883 a fost inaugurată calea ferată Arad – Pecica cu continuare spre Bătania.

4. Comerțul

Acesta se axa în special pe produsele agricole, ca urmare a specificului zonei, dar și a practicării unei agriculturi intensive, grație introducerii utilajelor moderne. Lucrările agricole erau moderne, în pas cu epoca: arat, discuit (grăpat), semănat, folosirea îngrășămintelor naturale (gunoiul de grajd). Toate acestea au contribuit la obținerea unor recolte tot mai mari, iar produsele erau valorificate în târguri atât la Pecica, cât și la Arad.

Numărul animalelor comercializate era de asemenea foarte mare. Dr. Jenő Gaál arată că anual se vindeau în târguri 8 000 – 10 000 de cai; 1 200 – 1 500 cornute mari și 2 500 – 2 600 porci.

III. 3. 2. Biserica și școala

Ele reprezintă două componente esențiale în educație, în păstrarea limbii, obiceiurilor și culturii, în păstrarea identității naționale a unui popor.

Biserica și cele două religii principale: ortodoxă și romano-catolică au avut un rol primordial în Pecica.

În secolul al XI-lea ia ființă episcopatul Cenadului, care cuprindea ca arie, valea inferioară a râului Mureș, iar la începutul secolului al XIII-lea este atestată mănăstirea Hodoș-Bodrog de rit ortodox. Mănăstirile ortodoxe

au supraviețuit ocupației otomane, ba chiar a crescut numărul credincioșilor prin sporirea populației române și sârbe. În 1699, după înfrângerea otomanilor de către împărații habsburgi, s-a încheiat Pacea de la Karlovitz, prilej cu care biserica ortodoxă s-a întărit și mai mult, religia ortodoxă fiind sub conducerea mitropolitului sârb din Karlovitz. În acest context, în 1728, la Pecica ia ființă un episcopat ortodox²¹, numărul credincioșilor fiind de 227 la Pecica, 103 la Semlac, 46 la Șeitin și 88 la Cenad.

În anul 1758, la Pecica existau doi preoți ortodocși: Marcu Dalianovici Pop și Pavel Ioanovici Pop²².

În secolul al XIX-lea, întărirea conștiinței naționale a românilor a avut ca urmare mișcarea de independență a religiei ortodoxe de sub conducerea mitropoliei sârbești. În fruntea acestei mișcări s-a aflat Moise Nicoară (1784-1864). La Pecica, mișcarea a luat amploare în timpul preotului Maxim Caracioni, care cerea oficierea slujbelor în limba română.

După 1849, Viena recunoaște independența bisericii ortodoxe române.

III. 3. 3. Învățământul

Prefacerile economico-sociale care au avut loc în agricultură și în domeniul meșteșugurilor și-au lăsat amprenta și au influențat puternic viața spirituală a societății. Conștiința de neam și limbă a românilor din Câmpia de Vest s-a dezvoltat puternic. O contribuție majoră în această direcție au avut-o intelectualii ridicați din rândul românilor. O proeminentă figură de luptător pentru emanciparea românilor a fost Moise Nicoară, primul ortodox din imperiul habsburgic cu studii academice terminate la Pojon (Bratislava), în anul 1806. Lui i s-a alăturat și Dimitrie Țichindeal (1775 – 1818) și alți intelectuali din cadrul Preparandiei din Arad.

La început, activitatea școlară s-a desfășurat pe lângă biserică, cadrele didactice fiind în general preoții.

La Pecica se înființează în 1753 prima școală românească²³.

În 1791, în cele patru clase primare frecventau în mod regulat un număr de 30 elevi (28 băieți și 2 fete)²⁴. Cu toate acestea, numărul copiilor neșcolarizați era mare, de vârstă școlară fiind un număr de peste 400²⁵.

O perioadă îndelungată școala din Pecica funcționează cu un singur

²¹ I. D. Suci, R. Constantinescu, Documente privitoare la istoria mitropoliei Banatului, Timișoara, 1980, I. 170

²² II. D. Suci, R. Constantinescu, Documente ... I. 246

²³ V. Popeangă, Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului 1721 – 1821, Arad, 1974, pag. 159-160

²⁴ Ibidem p. 270

²⁵ R. Șiclov, I. Hedeșan, Drumul unei școli 1771 – 1971, Pecica, 1971, p 13

învățător. Privitor la clădirile în care s-a desfășurat învățământul românesc amintim următoarele:

- în anul 1775 s-a clădit un local de școală cu o singură clasă, pe locul unde se află astăzi casa cu nr. 1463;

- învățătorul I. Ardelean notează, pe coperta catalogului din anul școlar 1878 – 1879, că în anul 1834 s-a construit o nouă școală românească, cu două săli de clasă, numită „Școala cea din oraș”. Altă școală ia ființă într-o clădire aparținând parohiei ortodoxe, în cartierul numit „Muștra”, la numărul 1017 și se numește „Școala de afară”.

Pe baza arhivelor școlare aflăm că la începutul secolului al XIX-lea au funcționat: în 1810- George Caracioni; între 1815 – 1816 -Gabriel Filimon și Dimitrie Georgevici.

Din 1834 până în 1840 a fost învățător Gheorghe Bila, dar din cauza unor neînțelegeri cu preotul Gheorghe Caracioni, care îndeplinea și funcția de director al școlii, se retrage din învățământ în anul 1840.

După 1840 învățător este Vlad Ghedeșevici, sârb, care, după scurt timp pleacă la Turnu, fiind înlocuit cu Nicolae Prohab.

Și numărul elevilor este în creștere. În 1823 existau deja 70 de elevi înscriși la școală.

Din a doua jumătate al secolului al XIX-lea, școala românească din Pecica va cunoaște un puternic reviriment, astfel încât, la înlocuitorul lui Nicolae Prohab, energicul învățător I. Ardelean, erau înscriși în anul 1852 un număr de 200 elevi; înființându-se la „Școala din oraș” a doua clasă, învățător Gh. Ghebeleș.

În anul 1857 erau 300 de elevi și funcționau trei învățători: I. Ardelean, Gh. Ghebeleș și I. Efticiu.

În anul școlar 1904 – 1905, la școala centrală din Pecica situația școlară se prezintă în felul următor:

Clasa	I	II	III
înscriși	72	44	114
nu au frecventat	1	2	3
prezenți la examen	38	32	70

Între anii 1879 – 1901, la Pecica va funcționa prima învățătoare în persoana Emiliei Ciorogariu. Tot atunci, funcționa și prima grădiniță în limba română condusă de Constanța Popa.

Tot la Pecica a funcționat și învățătoarea Elena Luțai, viitoarea soție a lui Vasile Goldiș, luptătorul pentru realizarea Unirii din 1918.

Cu privire la învățătorii care au funcționat la Pecica, până la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, merită subliniat faptul

că marea lor majoritate au fost pecicani, dar au fost bine primiți și respectați și învățătorii veniți din alte localități, cum a fost cazul învățătoarei Emilia Bugariu, venită la Pecica din Sânicolaul Mic și a cărei activitate în localitate a lăsat o neștersă amintire în memoria locuitorilor comunei.

Cei mai mulți din învățători au fost absolvenții Preparandiei arădene, iar alții posedau studii gimnaziale. Din prima categorie amintim pe P. Russu, E. Modovan, E. Hedeșan și Șt. Roja, iar din a doua categorie pe I. Ardelean, I. Efticiu și I. Josa; de numele acestuia din urmă se leagă existența primului cor din Pecica (1880), organizat pe bază de statut și a formațiunilor de dansuri populare românești și de teatru în limba română.

Preocupările învățătorilor pecicani depășesc sfera activităților strict școlare. De exemplu, învățătorul I. Ardelean colaborează în mai multe rânduri la ziarele românești ale vremii: „Tribuna poporului” și „Tribuna” din Arad, fiind în același timp și membru al societăților literare românești (ex. „Asociația pentru cultura și conservarea poporului român”). Ioan Efticiu era cunoscut ca popularizator al presei românești în Pecica. El citea oamenilor articole din ziare și îi îndemna să se aboneze la acestea pentru a sprijini presa românească a vremii.

Pentru culturalizarea adulților a fost format „Cercul cititorilor” și o bibliotecă, având în 1930 un număr de 6 000 de volume.

Viața culturală din Pecica a cunoscut, pe lângă școală, și alte forme. Astfel, în 1915 ia ființă primul cinematograf- proprietar fiind Dumitru Cenădan.

În 1896 se înființează asociația culturală „Cercul intelectualilor” având drept scop răspândirea culturii în rândul locuitorilor. A fost desființat în anul 1948 prin hotărâre judecătorească.

Aceeași soartă a avut-o și Cazinoul, loc de agrement și dezbateri intelectuale. Înființat în 1882, fondatori fiind József Kripp, Soma Povázsay, Marcel Issekutz și József Szomorú, a fost desființat judiciar în 1947.

Concluzionând, putem afirma că prin activitatea tuturor acestor oameni de excepție ai vremii, care au activat în cadrul bisericii, școlii și culturii, Pecica se situează printre cele mai importante localități ale județului Arad și din punct de vedere al învățământului și culturii românești.

Menținerea unității elementului românesc, ridicarea și emanciparea sa spirituală de către foștii oameni ai școlii și culturii din Pecica, au permis dezvoltarea unei puternice conștiințe naționale a românilor, conștiință care a stat la baza înfăptuirii Marii Uniri din anul 1918.

III. 3. 4. Viața socială și politică

Dacă la finele secolului al XIX-lea numărul celor ocupați în agricultură

Primăria
comunei Pecica
Română în anii
1920, pe o carte
poștală, azi
Poșta și sediu
Îmbunătățiri
Funciare

era covârșitor, după anul 1900 au loc importante mutații. Făcând o comparație între anii 1900 și 1910, situația se prezintă în felul următor²⁶:

	Pecica Română		Pecica Maghiară	
ocupați în	1900	1910	1900	1910
agricultură	86,6%	77,8%	79,8%	75,8%
industrie	9,0%	13,8%	11,8%	15,6%
administrație	4,4%	8,4%	8,4%	8,6%

Datorită situației sociale nou create, apare conștiința de clasă care va genera tensiuni sociale și politice. Cele politice se axează pe identitatea națională care a dus la separarea politică a românilor și maghiarilor din Pecica.

Partidele maghiare ale vremii aveau propriul lor scop fiecare. Ele reprezentau interesele de clasă: ale proprietarilor agricoli bogați, ale intelectualilor proveniți din rândul țăranilor săraci, dar intelectuali care, uitându-și originea, nu mai reprezentau clasa socială din care au provenit. Viața politică maghiară se axa la început pe două importante partide: Partidul Independenților și Partidul Muncii.

Din 1890 în rândul săracilor din Pecica Maghiară încep să pătrundă ideile social democrat, ceea ce va duce, în momentul creării Partidului Social Democrat din Ungaria, în 1891, la înființarea unei filiale a acestui partid și la Pecica. Și acest partid însă se va împărți în fracțiuni, fapt ce va determina o ineficiență în lupta politică a maghiarilor din Pecica.

În ceea ce privește viața politică a românilor din Pecica, aceasta este una unitară, având scopuri bine definite. Conducătorii politici pecicani au aderat la doctrina Partidului Național Român, fiind participanți activi la toate acțiunile

²⁶ Buletinul statistic maghiar, vol. 39, p. 18-19

organizate de acest partid.

În 1868, a luat ființă la Arad, „Clubul politic român” cu 3 400 de membrii, iar în 1872 la lucrările Clubului au luat parte și 300 de invitați din partea de vest a județului pentru a trasa liniile de acțiune politică a românilor.

La Congresul de la Sibiu din 1877, dr. George Popa – avocat, a primit o scrisoare de recomandare din partea românilor din Pecica să le reprezinte interesele²⁷.

În 1881 au primit scrisori de recomandare pentru congres: M. Stănescu și I. Popovici Desseanu²⁸.

La congresele din 1888 și 1892 au primit pentru Pecica scrisori de reprezentare dr. Nicolae Oncu și dr. George Popa²⁹.

Mișcarea memorandistă din 1892 a avut un puternic ecou și în Pecica Română. Printre memorandiștii participanți la Viena pentru a-și susține revendicările aflându-se și dr. George Popa, Nicolae Barbura, dr. Dimitrie Barbu și Romulus Ciorogariu.

La începutul sec. al XX-lea, când centrul principal al activismului politic românesc a devenit Aradul, a crescut efervescența luptei politice naționale și la Pecica.

În 1905, în Pecica ia ființă secțiunea partidului Social Democrat Român cu o puternică aderență la populație. Doctrina sa se baza în special pe revendicări sindicale. În 1907, în fruntea filialei din Pecica este ales președinte Gh. Dragoș (Chitu)³⁰.

Sediul de plasă, Pretura, Judecătoria Plasei Pecica, construit în 1888, azi Centru de Asistență

²⁷ E. Glück, N. Roșuț, *Aradul și mișcarea memorandistă*, Arad, 1976 p. 18 – 19

²⁸ Colectiv, *Aradul permanență în istoria românilor*, p. 311

²⁹ Ibidem p. 314

³⁰ E. Glück, Al. Roz, *Din istoria mișcării muncitorești. Documente arădene, 1821 – 1918*, Timișoara, 1981, p. 184.

În 1908, Gh. Dragoș, în urma alegerilor, este ales „birău” (primar) la Pecica Română.

Partidul Social Democrat Român s-a alăturat Partidului Național Român și în 1918 au participat împreună la realizarea Unirii Transilvaniei cu România.

Primul război mondial (1914 – 1918) și-a pus amprenta și asupra Pecicai. Mulți bărbați au fost înrolați în armata austro-ungară, benevol sau cu forța, aceasta ducând la scăderea numărului de locuitori și a forței de muncă. O mare parte din ei au căzut pe câmpurile de luptă, în special în Galiția și la Isonzo, alții au venit acasă invalizi de război, iar o mare parte au căzut prizonieri.

Lipsa forței de muncă, ororile războiului, creșterea prețurilor, au creat mari nemulțumiri în rândul locuitorilor. În 1918, moralul soldaților era „la pământ”. Au avut loc multe dezertări din armată. Venind acasă, cu arme, acești dezertori au atacat și jefuit la 1 noiembrie 1918 clădirea tezaurului, moara și depozitele de alimente ale armatei.

Pe acest fond, mișcarea de emancipare și eliberare națională a românilor din Pecica a cunoscut un mare avânt. La 3 noiembrie 1918 se înființează în localitate Consiliul Național Român – local, membri fiind Virgil Ciacla, Axente Novac, Gh. Dehelean, D. Emandi, Șt. Petrișor, Gh. Dragoș (Chitu), Arcadie Funar și Romulus Andea.

Foarte repede s-a format „Garda națională Română”, astfel că, practic, conducerea efectivă în Pecica Română se afla în mâinile Consiliului Național Român³¹.

La Marea Adunare de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, românii din Pecica au fost reprezentați de Emanuil Puta junior și de către Ștefan Petrișor. Acolo s-a votat ca Transilvania să se unească cu România, lucru realizat de facto, dar mai târziu, și de iure prin Tratatul de pace de la Trianon.

³¹ Al. Roz – *Consiliul Național Român Central și gărzile naționale române din Arad*, 1918, Cluj Napoca 1993 (Acte și documente I)

Bibliografie

1. Fábrián Gábor, *Arad vármegye leírása történelmi, geographiai és statisztikai tekintetben*, Buda, 1835. (Descrierea comitatului Arad din punct de vedere istoric, geografic și statistic).
2. Glück Eugen, *Unele informații provenite din cronicile medievale referitoare la zona Aradului*, Arad, Ziridava, VI, 1976.
3. Kovách Géza, *Fejezetek Pécska Nagyközség történelméből*, Pécska, 1995 (Capitole din istoria mării comune Pecica).
4. Kovách Géza, *Răspândirea meșteșugurilor în comunele comitatului Arad în secolele XVII – XIX*, Arad, 1974.
5. Lazăr Ioan, *Monografia istorică a comunei Pecica de la începuturi până la 1849*, Arad, 1989.
6. Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város története*, I-II. Arad, 1892, 1895. (Monografia comitatului Arad).
7. Nagyhalmágyi Sándor, *Magyarpécska múltjából*, Pécska, 1999 (Din trecutul Pecicai Maghiare).
8. V. Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului 1721 – 1821*, Arad, 1974.
9. Somogyi Gyula, *Arad szabad királyi város és Arad vármegye községeinek leírása*, Arad, 1913. (Descrierea orașului regal liber Arad și al comunelor comitatului Arad).
10. Romulus Șiclovan și Ioan Hedeșan, *Drumul unei școli 1771 – 1971*, Pecica, 1971.

Magazinul Alimentar al lui Olár Péter

și pecicani în fața Casei Culturale

